

יצירה ותכנון של מקום טראנס-לאומי: אקטיביסטים בינלאומיים, גרפיטי וחומת ההפרדה הישראלית

רוברט סאודרס

תקציר

במשך האינתיפאדה הפלסטינית הראשונה, הגרפיטי שימש הן אמצעי תקשורת והן אמצעי התנגדות למאבק הנוער נגד הכיבוש הישראלי. היכתובת על הקיר אפשרה לפלסטינים לתקשר באופן אנונימי אך ציבורי, למרות הצנזורה הישראלית, ולאתגר באופן בולט, שבא אז מהבטן, את הפיקוח והשליטה הישראלים. כיום, הגרפיטי ממשיך לשמש אמצעי תקשורת והתנגדות נגד הכיבוש המתמשך של הגדה המערבית ורצועת עזה. אולם, בשונה מהאינתיפאדה הראשונה, קיימת השפעה והשתתפות בינלאומית בולטת בגרפיטי על חלקי הבטון של חומת ההפרדה הישראלית. אמן הרחוב הבריטי בנקסי (Banksy), נגן הפינק-פלויד לשעבר רוג'ר ווטס (Waters), הפרויקט ההולנדי 'שלח מסר' (Send-a-Message) כמו גם אקטיביסטים אינדיבידואליים בינלאומיים רבים מספור – אלו תרמו לגרפיטי על החומה במטרה לבטא סולידריות עם פלסטינים או להתנגד לכיבוש המתמשך.

מאמר זה, המבוסס על עבודת-שדה בגדה המערבית שנערכה בין יולי לספטמבר 2009, חושף: (1) כיצד הגרפיטי על חומת ההפרדה הישראלית מתפקד כצורה של התנגדות מצד אקטיביסטים טראנס-לאומיים; (2) כיצד קהילת האקטיביסטים והאמנים הממקמת את הגרפיטי על החומה הופכת אותה למקום חדש של רה-אדה-טריטוריאליזציה; וכן (3) את הדרכים בהן מומחי תכנון יכולים להיות מעורבים עם 'מרחבים מעומעמים' כאלו כפי שנוצרים בעולם מפולג באופן גובר. המחאה של מרחב ומקום דרך ייצור טראנס-לאומי של גרפיטי על חומת ההפרדה הישראלית מעלה שאלות בדבר תהליכי דה-טריטוריאליזציה ורה-טריטוריאליזציה כפי שנקשרים לחומה זו. תהליכים אלו רלוונטיים גם למקומות אחרים הנכשלים להתאים עצמם למרחבים המסורתיים שעברו 'נירמול' תחת פעילות ממשלית.

הקדמה

חומת ההפרדה הישראלית, רשת של יותר משבע-מאות קילומטרים של חומות, גדרות, תעלות וכבישים אשר תוכננה ונבנתה על ידי השלטונות

הישראלים, מתפתלת בין קרקעות פלסטיניות הממוקמות בגדה המערבית ומזרח ירושלים.1 היא משרתת בהכרח להפריד את הקהילות הישראליות בתוך ישראל ואת ההתנחלויות הישראליות בגדה המערבית מקהילות פלסטיניות בגדה המערבית ומזרח ירושלים. בעוד חומה זו עוצבה למראית-עין כמאמץ חיוני אך זמני לסיכול חדירה של פלסטינים-מיליטנטים לתוך ישראל, הקמתה קבעה סדרה של עובדות בשטח אשר ציירו מחדש ובאופן אפקטיבי את המפה של הגדה המערבית ומזרח ירושלים כך ש-9.4% מהטריטוריה של הגדה המערבית מוקמה בצד הישראלי של החומה (The "Humanitarian Impact of the Barrier" 2013).

כגבול דה-פקטו בין הקהילות הישראליות והפלסטיניות, חומת ההפרדה מהווה חלק מנוף דיסקורסיבי של כוח, שליטה ומשילות בגדה המערבית ומזרח ירושלים. בפועל, היא מתפקדת כ"כינון כוח מדינתי לקביעת עובדות טריטוריאליות על הקרקע" כדי "להשיב על כנו את הכוח השולט מבחינה ממשלית, כוח אשר נשען על יכולתו הריבונית במטרה להשיג לגיטימציה עבור טריטוריאליוזיה של ממשליות" (Amir 2011). גבולות מעין אלו, לטענת ניומן ופאסי, נוצרים ונוצרים-מחדש באמצעות מערכים של פרקטיקות חברתיות ותרבותיות אשר הופכים את הגבולות לקונקרטיים, כסמלים והצהרות של כוח (Newman & Paasi 1998).

באמצעות הבנייה זו של גבולות והקרנת כוח, חומת ההפרדה יוצרת והופכת למוחשיים מספר מרחבים ומקומות על פני נוף ישראל ופלסטין. עבור ישראלים, החומה יוצרת נוף של בטיחות וביטחון בישראל ומרסנת את מה שנתפש כנוף של אלימות ואי-יציבות בגדה המערבית. דרך ההבנייה הבינארית של מרחב של שלום מול אלימות, חומת ההפרדה הופכת בעצמה למקום של הגנה בדמיון הקולקטיבי של ישראלים. אולם עבור הפלסטינים, חומת ההפרדה מנשלת קרקעות וחוסמת תנועה ברחבי הגדה המערבית, ועל כן יוצרת מרחבים של דה-טריטוריאליוזיה והגבלה. בפועל, החומה הופכת למקום של נישול עבור פלסטינים; תזכורת גלויה-לעין של העוצמה הישראלית מול חוסר-האוונות הפלסטינית. אולם המרחבים והמקומות הללו נכפים מלמעלה על הנוף הפיזי כמו גם זה על זה ביצירת מרחבים מתחרים של מורשת, שליטה וזהות קולקטיבית. על כן חומת ההפרדה הישראלית אינה משרתת רק הבנייה מוסדית של כוח פוליטי וחברתי, אלא הופכת גם למקום של פעולה פוליטית פולמוסית.

אחת ההצהרות הרב-גוניות יותר של חומת ההפרדה כמקום של פעולה פוליטית פולמוסית היא ציורי הקיר השופעים, הדימויים והטקסטים שצוירו בספריי לאורך הקילומטרים של חלקי הבטון בחומה. הגרפיטי נמצא כמעט על כל חלקי החומה בהם מוקמו רצועות הבטון העבות בגובה שמונה מטרים ויותר על ידי הצבא הישראלי כדי להפריד את הקהילות הפלסטיניות מהישראליות. במקומות כמו בית-לחם, ענתה, א-ראם, קלנדיה, קלקיליה, טולכרם ואחרים – הצבעים החיים, הססמאות והתמונות של מציירי הגרפיטי מפלסטין ומעבר לה מכסים את האפור החדגוני של הבטון, החול והחצץ. ניתוח הגרפיטי מספק מקור ראשוני עשיר בכדי להעריך כיצד פעולות כאלו של עשיית-המקום יכולות לפעול לרה-טריטוריאליוזיה של מרחבי עימות. גרפיטי, כצורה של תרבות פופולרית, אינו רק צורת ביטוי אמנותי, סימון טריטוריאליוזיה או ונדליזם בלתי-חוקי; אלא הוא מהווה גם, כפי

שהבחינו שטיין וסוודנבורג, "שטח של כוח בפלסטין וישראל, ועל כן מייצר זירות אפשריות של אופני מאבק" (Stein and Swedenburg 2004, 6). בנימה דומה, מאמר זה חותר להבהיר כיצד גרפיטי טראנס-לאומי מתפקד כחלק מהמאבק הישראלי-פלסטיני ומגדיר את הזירות או הנופים של הקונפליקט. באופן ספציפי, המאמר רואה את פעולת עשיית הגרפיטי על חומת ההפרדה על ידי פלסטינים, ותכופות על ידי אקטיביסטים בינלאומיים, כפעולה היוצקת ומגדירה מחדש את החומה ממקום של נישול פלסטיני ובטחון ישראלי לעבר מקום חדש של סולידריות טראנס-לאומית ופעילות פוליטית פולמוסית.

גרפיטי על חומת ההפרדה

החלקים הבנויים של חומת ההפרדה הישראלית הם אלו אשר משכו אולי את רוב הגינויים מצד התקשורת, חוקרים, עובדי ארגוני זכויות-האדם והקהילה הבינלאומית בכללותה. אולם עבור האמנים והאקטיביסטים חלקי הבטון בגובה שמונת מטרים משרתים כמצע אופורטוניסטי לביטוי חוסר-הסכמה או סיפוק כלפי הכיבוש הישראלי והחומה עצמה באמצעות המדיום של מיכל הספריי וייצור פורה של גרפיטי. האקטיביסטים והאמנים הללו של הגרפיטי הינם בינלאומיים באופן טיפוסי, להם קשת זהויות שונות: תיירים, טיילים, צליינים, אמנים מקצועיים, פעילי צדק-חברתי, עובדי ארגוני זכויות-אדם, צוותי ארגונים לא-ממשלתיים ומבקרים מזדמנים. בנוסף, כמה קמפיינים מאסיביים לאמנות-רחוב על החומה אורגנו על ידי קבוצות של אקטיביסטים בינלאומיים. זה כולל את פרוייקט הגטו של סנטה (Santa's Ghetto) בשנת 2007, שחתר להחיות מחדש תיירות בינלאומית לבית-לחם ו"להושיט יד מלאת דיו של חברות לאנשים רגילים הנתונים במצב בלתי-רגיל" (Schwartz 2007); הפרוייקט "מכתב ארוך ביותר" מטעם "שלח מסר" (Send-A-Message) בשנת 2009, ששיכפל את "המכתב הפתוח" של פאריד אסאק (Esack) על אורך של כקילומטר וחצי של החומה (McGirk 2009); והפרוייקט "פנים-מול-פנים" (Face-2-Face) שנחנך על ידי אמן הרחוב הצרפתי JR, שהצמיד לשני צדי חומה תצלומי פנים ישראלים ופלסטיניים (Cadwalladr 2011).

אמני ציור קיר מקצועי, בייחוד מאירופה וארה"ב, נסעו לגדה המערבית ומזרח ירושלים בכדי ליצור יצירות אמנות בקנה מידה גדול אשר לעיתים קרובות הביעו התנגדות לכיבוש הישראלי המתמשך, הטילו ספק בלגיטימיות של חומת ההפרדה הישראלית, עודדו את יכולת העמידה הפלסטינית במאבק, או פשוט מיתגו את הקיר בעבודת גרפיטי חתומה שלהם. תשומת לב בינלאומית, בייחוד בתקשורת, התמקדה באומנותיות העבודות זמן קצר לאחר שאמן הגרילה הבריטי בנקסי (Banksy) צייר סדרה של תשעה ציורי קיר על חומת ההפרדה באוגוסט 2005. ציירי קיר מפורסמים אחרים, לרבות בלו (Blu), פייל (Faile), ואנס סבן (Vince Seven) סוון (Swoon) ורון אינגליש (English), הוסיפו גם כן את ציוריהם הנראים לאורך בית-לחם, קלנדיה וכמה שכונות במזרח ירושלים.

ציורי הקיר בפורמט גדול על חומת ההפרדה הישראלית קיבלו תשומת-לב ניכרת ובלתי-פרופורציונלית במגוון אמצעי תקשורת (Estrin 2010; Liphshiz 2010; Krohn and Thomas 2005; Nissenbaum 2007; 2009) ובמספר ספרים (Lagerweij 2010; Parry 2010). אולם ביחס הפוך לכך, הטקסטים הקצרים,

הדימויים הבסיסיים והתמונות שהוצמדו לחומה נותרו בלתי נחקרים ולא תועדו כראוי. באם היו אחראיים לציורי קיר, לטקסטים או לדימויים אחרים על החומה – האקטיביסטים הטראנס-לאומיים משתייכים לקבוצה מגוונת הכוללת, בין השאר: פעילי סולידאריות וזכויות אדם, עובדי סיוע, סטודנטים, תיירים, צליינים וכמרים. כמה מהם הגיעו לגדה המערבית ומזרח ירושלים בעבור המטרה האקספרסיבית של הנצחת המסר שלהם על חומת ההפרדה, בעוד אחרים מצאו עצמם מרססים ציורים וכתובות תחת נסיבות מקריות יותר.

למרות הרקעים הייחודיים מבחינה חברתית, תרבותית, פוליטית, דתית או לאומית, המסרים וציורי הקיר מאת האקטיביסטים הבינלאומיים חולקים באופן כללי תחושת התנגדות משותפת לקיום חומת ההפרדה הישראלית, לדיכוי האוטונומיה הפלסטינית ולהמשך הכיבוש הישראלי ברצועת עזה, הגדה המערבית ומזרח ירושלים. בנוסף, הגרפיטי הטראנס-לאומי כולל תדיר מסרים אישיים המצדדים בשלום, אהבה ודו-קיום כפתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני. זה מאשש כיצד פעילות טראנס-לאומית גוברת בתוך הסכסוך הישראלי-פלסטיני הופכת את המאבק הפלסטיני למען ריבונות לאומית לגלובלי באופן אפקטיבי, ומעצימה את התמיכה לסיום הכיבוש הישראלי.

תת-סדרה ייחודית של הגרפיטי הטראנס-לאומי המצוי על חומת ההפרדה עומדת על המסרים המרוססים של הארגון ההולנדי-פלסטיני המשותף "שלח מסר", שאיפשר לאינדיבידואלים ממדינות רבות להשמיע את קולם בשיח על החומה מבלי להיות חייבים להגיע לפלסטין. בעבור סכום של שלושים יורו, כל אחד בעל חיבור לאינטרנט ואפשרות תשלום יכול היה לבקש מקבוצת אקטיביסטים פלסטיניים להנציח את המסר שלו על החומה. לאחר יותר משנתיים של פעילות, פרויקט "שלח מסר" הושלם בתעדו 1,498 מסרים שנשלחו ברובם מאת משתתפים מארה"ב ואירופה. "שלח מסר" איפשר לאלו שאינם נוכחים פיזית בגדה המערבית או מזרח ירושלים להוסיף את קולם לנרטיב הרחב יותר על חומת ההפרדה, וכך לשנות באופן משמעותי את הדרך בה תיפקד הגרפיטי בתוך הסכסוך הישראלי-פלסטיני, בייחוד בהשוואה לתפקיד הגרפיטי באינתיפדה הראשונה. המסרים שנמסרו על ידי הארגון "שלח מסר" נטו בייחוד להתמקד בנושאי הנצחה או אזכור אירועים בעלי משמעות בחיי הפרט או ביטויי סולידריות, סימפטיה ואמפטיה עם המצוקה הפלסטינית.

כתוצאה מכך, הגרפיטי שרוסס על חומת ההפרדה הישראלית הוא ברובו תוצר של שחקנים טראנס-לאומיים השואפים לבסס, לחזק וואו לאשר-מחדש את הסולידריות שלהם ותמיכתם בקהילות הפלסטיניות תחת כיבוש. לעיתים סולידריות זו מתבטאת כתחושת אחדות ישירה ומפורשת עם הקהילות הפלסטיניות (לדוגמה, "אינכם לבד", "אהבה לפלסטין מארה"ב"); בעוד לעיתים הגרפיטי הופך למיצג סולידריות אולי אמביוולנטי יותר, אך כן במידה שווה (לדוגמה, "האמריקאים לא רוצים שהישראלים ישתמשו ברובים ובטנקים שלנו נגדיכם"). האקטיביסטים הטראנס-לאומיים יוצרים על כן קהילה מדומיינת כשלעצמה, החותרת להרחיב את גבולותיה על ידי שילובה עם הקהילות הפלסטיניות. התוצאה היא שקהילת יוצרי הגרפיטי, באם אמיתית באם מדומיינת, לא עוד מבדילה עצמה באופן אפקטיבי בנפרד

מהקהילות הפלסטיניות. כלומר יוצרי הגרפיטי ציירו-מחדש את גבולות קהילתם בכדי לכלול בה הן את יוצרי הגרפיטי הטראנס-לאומיים והן את הפלסטינים המקומיים. יתר על כן, גבולות הקהילה הורחבו לכלול את האקטיביסטים שהשתתפו תוך אמצעים וירטואליים (למשל "שלח מסר"). לכן גבולות אלו של הבנייה רחבה מספקים את הבסיס לאקטיביסטים הטראנס-לאומיים ליצירת מקום טראנס-לאומי. מקום זה מגלם בפועל תהליך בו-זמני של דה-טריטוריאליזציה ורה-טריטוריאליזציה ביחס להבניות הקיימות של מקום, באופן החופף או מוסיף רבדים לתהליך יצירת מקום טראנס-לאומי חדש.

איור 1: בית-לחם (תצלום המחבר, 2009).

איור 2: ציור הקיר "הגטו של סנטה" על ידי האמן Sam3 (תצלום המחבר, 2009).

איור 3: פרוייקט "מכתב ארוך ביותר", א-ראם (תצלום המחבר, 2009)

איור 4: פרוייקט "פנים-מול-פנים", בית לחם (תצלום המחבר, 2008).

איור 5: ציור קיר של בנקסי, בית-לחם (תצלום המחבר, 2007).

איור 6: קלנדיה (תצלום המחבר, 2009).

איור 7: הגרפיטי של "שלח מסר", ענתה (תצלום המחבר, 2009).

קהילה של אקטיביסטים טראנס-לאומיים

תנועות חברתיות טראנס-לאומיות ורשתות מעין אלו יכולות להיתפש גם בצורה של "קהילה אקטיביסטית" – מונח המצוי בשימוש במחקר על אודות תנועות חברתיות בעולם (Berry 2003; Rodriguez 1996), כמו גם בתוך הסכסוך הישראלי-פלסטיני עצמו (Faier 2002; Gorsevski 2004). הבסיס להתמקדות בקהילה בתוך נושא האקטיביזם הוא זה שהאקטיביסטים האינדיבידואליים, כמו התנועות החברתיות והרשתות שאלו יוצרים, מתפקדים כמשהו אותו ניתן לזהות כקהילה. בעוד הגדרת הקהילה טעונה חילוקי דעות בקרב החוקרים, קיימים אספקטים כלליים ופונקציונליים של קהילה עליהם יש קונצנזוס נרחב. באופן ספציפי, בלב המונח קהילה יש משהו היכול להיות מוגדר ומוכן בהתבסס על דמיון מבפנים וחוסר-דמיון מבחוץ. אולם יישום לא-ביקורתי של אחרות (othering) בינארית אינו תורם בהכרח להגדרה מתי הקהילה היא אכן קהילה.

כפי שמציע כהן, האלמנט שחיוני להביא בחשבון הוא זה ש"מגלם תחושה של אפליה, כלומר, הגבול" (Cohen 1985, 12). מכל מקום, גבולות אלו אינם נבנים באופן אוניברסלי או נתפשים באופן אחיד בתוך קהילות שונות וביניהן. אף אותם הגבולות הנתפשים לעתים קרובות כנוקשים ביותר ויצביים ביותר – דהיינו, גבולות פוליטיים – מאותגרים באופן תדיר ונבנים מחדש על ידי קהילות בזמנים של קונפליקט טריטוריאלי, הסדרה ביורוקרטית מחודשת או היסדקות של קהילה. מחשבה דומה מהדהדת על ידי אנדרסון בהחשיבו את מדינת-הלאום כקהילה מדומיינת כאשר הוא כותב "כמעט כל שנה האו"ם רושם אומות חברות חדשות. ו'אומות ותיקות', שנחשבו פעם למאוחדות מאוד, מוצאות עצמן מאותגרות על ידי 'תתי-לאומים בתוך גבולותיהן – לאומים אלו באופן טבעי, חולמים להסיר את ה'ית' הזה ביום משמח אחד" (Anderson 1991, 3). אך למרות החשיבות המיוחסת להם, גבולות קיימים גם מעבר למציאות הפוליטית גרידא. מערך של גבולות המבוסס על דת, שפה, אתניות או אידאולוגיה, מחזק מלמטה ומסוכך על הגבולות הפוליטיים המוכחים והבולטים יותר. מערך גבולות זה נושא עמו לעיתים קרובות משמעות אמוציונלית ניכרת עבור הקהילות שיצרוהו, אם כי יש לו נראות פחותה יותר. כפועל יוצא, הגבולות של קהילה מסויימת ניתנים להמשגה באופן הטוב ביותר כ"קיימים בדעת מי שמחזיק בהם" (Cohen 1985, 12).

אם קהילה היא ישות המעורבת בצורה של אחרות המושרשת בכינון הגבולות, אזי המקומות בתוך הגבולות הללו הופכים לא רק לנתונים לבעלות הקהילה, אלא גם לאלמנט קריטי בזהותה העצמית כמו גם בהכרה בה על ידי קהילות אחרות, חיצוניות. לכן מקום – או טריטוריה – הופך לאלמנט בסיסי בהגדרת הקהילה וייצוגיה. טואן (Tuau 1977) מגדיר 'מקום' כמרחב בלתי מבודל לו מיוחס רגש חברתי, תרבותי, פוליטי ואו דתי עד לנקודה שהוא הופך ל"מרכז ערך רגשי". אולם, בעוד תחושת המקום של קהילות מבוססת על הבנייה מושגית, היא אינה פשוט "תוצר של התודעה לבדה"; אלא מהווה ייצוג המושתת על תנאים חברתיים, תרבותיים, סביבתיים וחומריים, בהם ממוקמת הקהילה (Butz and Eyles 1997, 4). באופן זה נוצרים יחסים סימבוליים ומחזוריים בין קהילה ומקום כאשר קהילות הופכות 'מרחבים' מופשטים ל'מקומות' קונקרטיים, מקומות אשר מצדם יוצרים את האלמנטים הבסיסיים להגדרת הקהילה. על ידי הגדרת גבולות של מקומות

הממחישים את התמצית הקיומית של זהותן, קהילות מבנות מקומות היכולים להיות מאותגרים על ידי קהילות אחרות המבנות גם הן מקומות אלטרנטיביים אשר חופפים לעיתים את אותם המרחבים. על כן ההבנייה המחודשת של המקום על ידי תנועות חברתיות טראנס-לאומיות יכולה לשרת לא רק כאתגר לסטטוס-קוו של הבניית המקום, אלא גם כאקט טקטי נוסף של התנגדות היוצק מחדש את המקום "כמציג יחד עם האקטיביסטים את היצירה והיצירה-המחודשת של אפשרויות המחאה" (Endres and Senda-Cook 2011, 258).

יצירת מקום טראנס-לאומי

למרות שקיים בסיס עמוק לניתוח הממדים הגיאוגרפים של הטרנס-לאומיות, קיים גם איזון עדין המחייב התייחסות בדיון על היחסים בין רגעים חברתיים טראנס-לאומיים, גבולות ומקומות. חשוב לא להדגיש יתר על המידה את היקף ועומק זהויות על-טריטוריאליות או טראנס-לאומיות או לזלזל בקשיים העומדים מול יצירתן (Scholte 1996). באופן ריאליסטי, תנועות חברתיות טראנס-לאומיות – או "ציבורים (publics) טראנס-לאומיים" – אינם מנותקים מהמרחב הפיזי או ממקומות מסורתיים יותר; אולם הצירוף של המקומי, הלאומי והטרנס-לאומי מביא באופן ברור לשינוי המרחב לעבר מרחבים חדשים טראנס-לאומיים (Olesen 2005, 420). כתוצאה מכך, אם תנועות חברתיות טראנס-לאומיות מהוות צורה אלטרנטיבית של ארגון חברתי היוצר גבולות ומבנה מקום באופן דומה ליחידות אחרות של ארגון חברתי, אזי תנועות אלו חייבות להיבחן במונחים של כיצד הן חותרות לערוך טריטוריאליזציה, דה-טריטוריאליזציה ורה-טריטוריאליזציה של המרחב, תוך הפיכתו למקום (Deleuze and Guattari 1987).

חיוני על כן להבין כיצד תנועות חברתיות טראנס-לאומיות יוצרות ומאתגרות מקום. עניין מיוחד קיים בשאלה כיצד תנועות חברתיות טראנס-לאומיות מגדירות ומגדירות-מחדש מקומות אשר למראית עין עברו קונקרטיזציה כמקומות על ידי קהילות מקומיות אחרות מבית; וכיצד, בחזרה, ההבנייה של מקומות טראנס-לאומיים מצטרפת לדמיון הנחלק על ידי קבוצה חברתית טראנס-לאומית. הגרפיטי על חומת ההפרדה מתפקד כצורה של סימון טריטוריאלי ועיצוב זיכרון הקושר את האקטיביסטים הטראנס-לאומיים עם הפלסטינים הנאבקים נגד הכיבוש הישראלי. בדומה לצורות רבות אחרות של גרפיטי, המסרים על חומת ההפרדה, ציורי הקיר והדמויים, מתאמצים לערוך טריטוריאליזציה למרחב תוך כוונה לבנות ולהגדיר מחדש תחושת מקום. כפי שמבחינים לי וסיבריוסקי, הגרפיטי פועל באופן טיפוסי כ"כיבוש של טריטוריה, אפילו כפנטזיה" (Ley and Cybriwsky 1974, 494).

לגבי ציירי הגרפיטי על חומת ההפרדה, הגרפיטי עורך רה-טריטוריאליזציה אפקטיבית לחומה כמקום טראנס-לאומי אשר מתעמת ישירות בתחושת המקום המקושרת עם החומה. באופן ספציפי, תחושת המקום המקושרת עם החומה הן כמקום הגנה ובטחון והן כמקום של נישול, תוקפנות ואלימות, נבנית מחדש על ידי האקטיביסטים הטראנס-לאומיים כמקום של התנגדות, סולידריות ואוניברסאליות. כפי שמוכח מהמספר הרב של המסרים וציורי הקיר המגנים את קיום החומה כמו גם את הלגיטימיות של הכיבוש הישראלי, ההבנייה המחודשת של המקום על ידי ציירי הגרפיטי

הטראנס-לאומיים מאתגרת באופן ברור את חומת ההפרדה כמקום של הגנה ובטחון. אולם בנוסף, המקום הטראנס-לאומי שהובנה מחדש חופף ומכסה על המקום שנבנה על ידי הקהילות הפלסטיניות כמגדיר ערך-רגשי נחלק של נישול, תוקפנות ואלימות. הבניית המקום הטראנס-לאומי על כן לא רק מתחרה בתחושת המקום של החומה כפי שהובנתה על ידי הקהילות הישראליות, אלא גם מפחיתת את תחושת המקום של החומה כפי שהובנתה על ידי הפלסטינים. למרות האינטראקציות השיתופיות למראית-עין של האקטיביסטים הטראנס-לאומיים העובדים בסולידריות עם הקהילות הפלסטיניות, בחינת תחושת המקום כפי שנקשרת לחומת ההפרדה חושפת שאקטיביסטים טראנס-לאומיים ופלסטינים לאו דווקא מסכימים על כיצד צריך להיבנות מקום או על ידי מי.

הניתוק המחשבתי בין האקטיביסטים הטראנס-לאומיים ובין הקהילות הממוקמות לאורך חומת ההפרדה ניתן להמחשה על ידי שיחות עם פלסטינים במהלך תיעוד הגרפיטי על החומה. במקרה אחד, מאג'יד, חקלאי בקלנדיה, ביקש שאתרגם משהו מהגרפיטי באנגלית על החומה הגובלת בשדותיו, כולל מסרים כגון "להחרים את ישראל" (Boycott Israel), "נגן מוזיקה, אל תירה ברובים!" (Bang beats not bullets!), ו"זרח השמש" (The sun also rises).²

כאשר ביטויים אלו תורגמו והוסברו, מאג'יד התיישב בשקט בהנידו את ראשו ואמר "מעולם לא הבנתי מה נכתב [על ידי כותבי הגרפיטי האמריקאים והאירופים]". בדומה לכך, אמג'יד, חנווני מא-ראם, שאל לגבי מהות מחקרי ואז ביקש שאקריא לו משהו מהגרפיטי בסמוך לחנותו. כאשר קראתי את הגרפיטי באנגלית, אמג'יד אמר "ראיתי את כל האנשים שכתבו על הקיר לפני מספר שבועות, אך איני קורא אנגלית טוב ולא ידעתי מה הפירוש." בשני מקרים אלו, הניתוק בין המסר המכוון בתוך הגרפיטי הטראנס-לאומי ובין הקהל הפלסטיני המתגורר בסמוך לחלק החומה בו הוא רוסס אופייני לכיצד האקטיביזם הסולידרי יכול, לעיתים, להיכשל בלהנפיק תחושת משותפת של אחידות וקהילה בין פלסטינים לאקטיביסטים הטראנס-לאומיים.

היסדקות בסיסית אף יותר של סולידריות בין האקטיביסטים הטראנס-לאומיים והקהילות הפלסטיניות קיימת באשר לשאלה האם זה ראוי, או לאו, לרסס גרפיטי על חומת ההפרדה הישראלית. קיים מערך רחב של גישות פלסטיניות והשקפות באשר לגרפיטי על חומת ההפרדה: יש המוצאים אותו מקורי, יש המעריכים את ביטויי הסולידריות, ויש האוהבים את תשומת הלב מצד התקשורת שמביא הגרפיטי, בעוד אחרים אינם בטוחים מה מטרתו או מתנגדים לניסיונות ליפות את החומה. אלו המתנגדים למה שנדמה כייפוי החומה טוענים שהגרפיטי, בלי קשר למסר שלו או כוונתו, הופך לטריוויאלי את ההפרה החמורה של זכויות האדם ואת ההשלכות הפוליטיות, הכלכליות והחברתיות אותן הפלסטינים מקשרים עם החומה. גימאל ג'ומעה, מתאם הארגון הלא-ממשלתי "עצרו את קמפיין החומה" (Stop the Wall Campaign), טוען שאין לרסס גרפיטי על החומה כי היא "הגורם לנזק גובר לעם הפלסטיני ומה שהיא מייצגת לא צריך להיות חבוי מאחורי היופי של הציורים" (Sadik 2010).

תחושה דומה נחלקה על ידי האמן הבריטי בנקסי במשך ביקורו בפלסטין בשנת 2005 כאשר צייר סדרת ציורי קיר על חומת ההפרדה. כשעבד על אחד הציורים, עצר בסמוך איש פלסטיני ואמר "אתה מצייר על הקיר, אתה

גורם לו להראות יפה. בנקסי ענה "תודה". אבל אז האיש הבהיר את דבריו באמרו "איננו רוצים שהחומה תהייה יפה, אנו שונאים אותה, לך הבייתה" (Banksy 2005, 142). כשתיעדתי את הגרפיטי על החומה, חוויתי אפיזודה דומה כאשר איש פלסטיני בבית-לחם אמר לי "אינני רוצה את הספריי שלהם על הקיר, אני רוצה שיבקשו מממשלותיהם לעצור את זה, ללחוץ על ממשלת ישראל ולגרום לכך שהחומה תעלם." נקודות מבט אלו מבהירות כיצד למרות הכוונות הטובות ביותר והמאמצים הכנים של האקטיביסטים הטראנס-לאומיים לבטא תחושת סימפטיה ומאבק משותף עם הקהילות הפלסטיניות, מיצגי הסולידריות באמצעות הגרפיטי על חומת ההפרדה אינם מוערכים באופן אחיד על ידי הפלסטינים או אף מתקשרים עמם.

מתכננים עבור מקומות טראנס-לאומיים

יצירת מקומות טראנס-לאומיים חדשים לאורך מסלול חומת ההפרדה הישראלית מספקת מקרה מבחן מעורר מחשבה דרכו ניתן לבדוק כיצד אקטיביסטים ואמנים יכולים לערוך רה-טריטוריאליזציה ודה-טריטוריאליזציה של מרחבים בדרכים אלטרנטיביות ויצירתיות. בוודאות מטרת חומת ההפרדה הייתה להפוך מרחב מסויים לבטיחותי מבחינה גשמית על ידי הממשלה והצבא הישראליים. מכל מקום, פעולת הגרפיטי על החומה מצד אמנים ואקטיביסטים איתגרה באופן ישיר ועקיף את אופי המרחב הזה, ולמעשה יצרה רה-טריטוריאליזציה ודה-טריטוריאליזציה של המרחב לעבר משהו שונה וחדש. התהליך הזה, בלי להתחשב בשאלה האם הרה-טריטוריאליזציה והדה-טריטוריאליזציה הופיעו באמצעות הגרפיטי או באמצעים אחרים, יכול להיות רב השראה לאלו העוסקים בשדה התכנון. מרחבים אלו מהווים מה שמצגר ושמיט מכנים "מרחבים של תכנון שאינם מעוגנים בחוק, בלתי-רשמיים או רשמיים-למחצה, עם קשרים ויחסים שנמתחים על פני גבולות המבוססים באופן רשמי ורמות תכנון שונות ועל פני חלוקות סקטוראליות שנוצרו קודם" (Metzger and Schmitt, 265–266). (2012).

כ"מרחב מעומעם", כמו המרחב שהומחש על ידי אקטיביסטים ואמנים על חומת ההפרדה, מרחב זה עובר רה-טריטוריאליזציה ודה-טריטוריאליזציה על ידי אינדיבידואליים וקהילות מודרות. מצב זה מדגים את הצורך במדיניות תכנון חדשה "השוברת את כבלי צורות העבודה הקיימות הנוטות להיות איטיות, ביורוקרטיות או שאינן משקפות את הגיאוגרפיות האמיתיות של בעיות והזדמנויות" (Allmendinger and Houghton 2009, 619). יתר על כן, אולמנדינגר ויוטון סבורים שמתכננים זקוקים להיות מעורבים באופן גובר עם סוגי מרחבים כאלו תוך ניתוח שלהם, מרחבים מצויים והפועלים בתוך מגוון מרחבים אחרים 'מנורמלים' יותר. מעורבות זו עשויה להגשים את מטרת התכנון בהכירה ברוחב, בעומק ובכוח של רשתות של קשרים (2009, 619). מקומות המצויים תחת רה-טריטוריאליזציה ודה-טריטוריאליזציה יכולים אמנם להיות אירעיים, מעורפלים ומאתגרים עבור המתכננים, בייחוד כאשר אלו שואפים להציע המלצות בנוגע למדיניות. אולם ההתעלמות ממרחבים מעומעמים אלו פירושה נטישת מקומות מרובים וגדולים יותר ויותר בעולם אשר נכשלים להתאים עצמם למרחבים המסורתיים וה'מנורמלים' המאוגדים על ידי ממשליות. כתוצאה מכך, המרחבים המעומעמים, דוגמת

המקומות הטרנס-לאומיים שנוצרו דרך השמת הגרפיטי על חומת ההפרדה הישראלית, הופכים למרחבים משובשים באופן פוטנציאלי. אלו לא רק משקפים את כשלון התכנון והמתכננים, אלא גם מפנים את תשומת הלב לאותם האזורים בהם הכוח ההגמוני, השליטה והיכולת הממשלתית הם אולי הבלתי-מוגמרים ביותר (Haughton, Allmendinger, and Oosterlynck 2013).

לסיכום, ניתוח הגרפיטי על חומת ההפרדה הישראלית מהווה אמצעי אחד דרכו ניתן לבחון ולהעריך כיצד אקטיביסטים טראנס-לאומיים יוצרים קהילה, מגדירים גבולות ובונים מקומות. זה מוביל על כן למספר שאלות מעשיות ותיאורטיות הדורשות מחשבה וגילוי נוספים. למשל, האם המאמצים הטרנס-לאומיים וההבניות הגוברות של מקום למעשה ממסחרים את ההתנגדות ואת תהליך השלום? – זאת בהתוסף מימד של מיצג לפעילות; ואם כן, האם מימד זה מפחית מהמשמעות הפוליטית, חברתית, וואו המוסרית של ההתנגדות ותהליך השלום? בנוסף, אם עובדות ההתנגדות אכן הפכו למיצג של סולידריות, האם זה מוביל לניכוס המאבק הפלסטיני על ידי האקטיביסטים הבינלאומיים? ברמה הבסיסית ביותר, חשוב גם להביא בחשבון שמאחר שבניית חומת ההפרדה פועלת כאקט של טריטוריאליזציה על ידי ישראל וכאקט של דה-טריטוריאליזציה כנגד פלסטינים, הגרפיטי הנעשה על ידי האקטיביסטים והאמנים הבינלאומיים יכול גם לערוך רה-טריטוריאליזציה אפקטיבית לחומה כפרום גלובלי ומרחב של בינלאומיות. שאלות אלו ואחרות דורשות מחקר וניתוח נוסף, בעוד התנגדות ומאמצי סולידריות ממשיכים להיות כרוכים זה בזה דרך תהליך הגלובליזציה של נושא הצדק החברתי – לא רק בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני, אלא ברחבי העולם כולו.

הערות

1. המאמר, שנכתב עבור המדור המיוחד, תורגם על ידי העורכת-אורחת.
2. המסר האחרון פונה לרומן של המינגווי תחת כותר זה (עם רמז להקבלה בין הנוער האמריקאי מחוץ לארצו הסובב סביב עליית אותו הרומן, לאקטיביסטים מחוץ לארצם), גם במשמעות של למרות מה שאירע ביום מסוים, השמש תזרח למחרת (הערת המתרגמת).

ביבליוגרפיה

Allmendinger, Phil, and Graham Haughton. 2009. "Soft Spaces, Fuzzy Boundaries, and Metagovernance: The New Spatial Planning in the Thames Gateway." *JOUR. Environment and Planning A* 41 (3): 617–33. doi:10.1068/a40208 .

Amir, Merav. 2011. "On the Border of Indeterminacy: The Separation Wall in East Jerusalem." *JOUR. Geopolitics* 16 (4). Routledge: 768–92. doi:10.1080/14650045.2011.554464.

Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Rev. London: Verso.

- Banksy. 2005. *Wall and Piece*. London: Century.
- Berry, Gregory R. 2003. "Articles: Organizing Against Multinational Corporate Power In Cancer Alley The Activist Community as Primary Stakeholder." *JOUR. Organization & Environment* 16 (1). Sage Publications: 3–33.
- Butz, David, and John Eyles. 1997. "Reconceptualizing Senses of Place: Social Relations, Ideology and Ecology." *Geografiska Annaler* 79 (B): 1–25. doi:10.1111/j.0435-3684.1997.00002.x.
- Cadwalladr, Carole. 2011. "TED 2011 Roundup: French Creative JR Launches Global Street Art Project." *The Guardian*, March 3.
- Cohen, Anthony Paul. 1985. *The Symbolic Construction of Community*. London: Routledge.
- Deleuze, Gilles, and Felix Guattari. 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Endres, Danielle, and Samantha Senda-Cook. 2011. "Location Matters: The Rhetoric of Place in Protest." *Quarterly Journal of Speech* 97 (3): 257–82. doi: 10.1080/00335630.2011.585167.
- Estrin, Daniel. 2010. "West Bank Security Barrier Draws Artists and Advertisers." *The Forward*, September 3.
- Faier, Elizabeth. 2002. "Domestic Matters: Feminism and Activism among Palestinian Women in Israel." In *Ethnography of Unstable Places: Everyday Lives in Contexts of Dramatic Political Change*, edited by Carol J. Greenhouse, Elizabeth Mertz, and Kay B. Warren, 178–209. Durham: Duke University Press.
- Gorsevski, Ellen W. 2004. *Peaceful Persuasion: The Geopolitics of Nonviolent Rhetoric*. Albany: State University of New York Press.
- Haughton, Graham, Phil Allmendinger, and Stijn Oosterlynck. 2013. "Spaces of Neoliberal Experimentation: Soft Spaces, Postpolitics, and Neoliberal Governmentality." *JOUR. Environment and Planning A* 45 (1): 217–34. doi:10.1068/a45121 .
- Krohn, Zia, and Joyce Lagerweij. 2010. *Concrete Messages: Street Art on the Israeli - Palestinian Separation Barrier*. Arsta: Dokument Press.
- Ley, David, and Roman Cybriwsky. 1974. "Urban Graffiti as Territorial Markers." *Annals of the Association of American Geographers* 64 (4): 491–505. http://ewu.worldcat.org/title/urban-graffiti-as-territorial-markers/oclc/4892373274&referer=brief_results.
- Liphshiz, Cnaan. 2009. "Palestinian Activists Plan Massive Graffiti Protest on West Bank Fence." *Haaretz*, April 16.
- McGirk, Tim. 2009. "Postcard from Ramallah." *Time*, June. <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1900235,00.html>.
- Metzger, Jonathan, and Peter Schmitt. 2012. "When Soft Spaces Harden: The EU Strategy for the Baltic Sea Region." *JOUR. Environment and Planning A* 44 (2): 263–80. doi:10.1068/a44188 .

Newman, D., and A. Paasi. 1998. "Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography." *Progress in Human Geography* 22 (2): 186–207.

Nissenbaum, Dion. 2007. "Artists Add Protest Work to Bethlehem's Wall." *McClatchy - Tribune News Service*, December 11.

Olesen, Thomas. 2005. "Transnational Publics: New Spaces of Social Movement Activism and the Problem of Global Long-Sightedness." *Current Sociology* 53 (3): 419–40. doi:10.1177/0011392105051334.

Parry, William. 2010. *Against the Wall: The Art of Resistance in Palestine*. London: Pluto Press.

Rodriguez, Cheryl. 1996. "African American Anthropology and the Pedagogy of Activist Community Research." *JOUR. Anthropology & Education Quarterly* 27 (3).

Sadik, Noreen. 2010. "The Writing on the Wall." *Gulf Times*, November 15.

Scholte, Jan Aart. 1996. "The Geography of Collective Identities in a Globalizing World." *Review of International Political Economy* 3 (4): 565–607. doi:10.1080/09692299608434374.

Schwartz, Brie. 2007. "Artists Draw Attention to Bethlehem." *CNN*, December 12. http://edition.cnn.com/2007/WORLD/meast/12/03/banksy.bethlehem/index.html?_s=PM:WORLD.

Stein, Rebecca L., and Ted Swedenburg. 2004. "Popular Culture, Relational History, and the Question of Power in Palestine and Israel." *Journal of Palestine Studies* 33 (4): 5–20.

"The Humanitarian Impact of the Barrier." 2013. https://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_barrier_factsheet_july_2013_english.pdf.

Thomas, Amelia. 2005. "A Canvas for Protest and Peace; Artists Display a Wide Range of Emotions on Israel's 'Security Wall.'" *The Christian Science Monitor*, September 21.

Tuan, Yi-Fu. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

